

БЪЛГАРИСТИКАТА В ПОЛША ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА СТАТИИТЕ В СП. „ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА“, БРОЙ 1-2, 2017

В своята уводната статия към най-новия брой на списание „Език и литература“ главният редактор проф. Боян Вълчев обръща внимание на дългогодишните културни и научни взаимоотношения между България и Полша. Специалният тематичен брой на списанието подчертава нестихващия взаимен интерес и показва преплитането на теми, изследователски полета, а често и проблеми, свързани с изучаването на езика, литературата и културата в съответната страна. Въпреки че настоящият текст ще се концентрира върху статиите, писани от страна на българистите в Полша, и ще се опита да представи образа на българистиката в чужбина, очертан в текстовете, това ни най-малко не намалява важността на другата половина от публикациите, обрисувачи полонистиката в България, нейните търсения и постижения.

Полската българистика съществува институционално от почти 70 години. В момента в Полша специалността под една или друга форма присъства в седем университета – в Краков, Варшава, Познан, Лодз, Люблин, Сосновец и Торун. Има и университети, където се изучава български език – в Гданск и Биелско-Бяла. Този факт се подчертава най-вече в статията „Марката/брендът на страната и българистиката в чужбина“ на Галя Симеонова-Конах от Университета „Адам Мицкевич“ в Познан, но е засегнат и в статията „Българистиката във Варшавския университет – традиции и предизвикателство от настоящето“ на Силвия Шедлецка и Йорданка Илиева-Цъган.

Според текста на Галя Симеонова-Конах изключително важен е брендът на страната ни, чиято цел е положителният образ на България в чужбина, и който способства за привличането на млади кадри към специалността. Това предполага воденето на културна политика, насочена към подкрепа на българистичните дейности зад граница, защото както пише авторката, през последните 20 години се наблюдава проблем, свързан с активността на страната относно развитието на чуждестранната българистика. Правилната политика, водена за подобряване и издигане марката на Хърватия например е и причината, според Конах, все повече млади хора да предпочетат хърватистиката в рамките на южнославянската група в Познан. Описани са и политическите конструкти *Mitteleuropa* и *Екзотичния Друг*, които несъмнено влияят

при избора на дисциплина. Важен проблем, който се появява в последните години е и т.нар. в Полша „македонистика“, която завладява както традиционно българската литературна и културна теория, така и част от националната историческа памет и създава проблем в дидактичен план. В допълнение, все по-често в рамките на балканистиката българският се намира в губеща позиция спрямо македонския език. В статията си Конах очертава пет основни области, в които може да бъде концентрирана научната дейност зад граница: конкретни и по-специфични изследвания върху литературата и културата; рецепцията на българската литература в чужбина, преди всичко в критически и историческо-литературен план; сравнителни изследвания и взаимоотношения в културен, езиков и литературен контекст; въпросите на транслаториката и превода на конкретни произведения. Според думите ѝ след 1989 г. се засилва и интересът към области като джендер литературата, мултикултурността (главно ромския етнос в България), културологичните проблеми, свързани с идентичността и други.

Във Варшавския университет, както се споменава и в статията на Симеонова-Конах, славянските филологии се преобразуват в културологични блокове, в които се преподават отделни теми от българската литература, култура и история и има отделен курс по езика. Статията на Силвия Шедлецка и Йорданка Илиева-Цъган, свързана с българистиката в полската столица, е разделена на две части. В първата те правят кратък обзор на най-важните събития и личности, довели до облика на българистиката днес, а във втората част са представени актуални теми и насоки. Варшавската българистика се формира главно от две сътрудничащи си институции – Института по западна и южна славистика на Варшавския университет и Института по славистика на Полската академия на науките.

Интересен проект, воден от студентите и осъществен под ръководството на д-р Силвия Шедлецка и Йорданка Илиева-Цъган във Варшавския университет, в рамките на полско-българска журналистическа работилница, е подготовката на тематичен брой на списанието „Смокиня“, свързан с българската култура. Студентите трябва сами да изберат концепция на броя, да напишат и преведат статии, да го оформят и промотират. Благодарение на тази форма полските българисти, от една страна, задълбочават своите научни умения, а от друга – практикуват специализиран превод и участват в етапите на издателския процес. Освен в статията на Силвия Шедлецка и Йорданка Илиева-Цъган информация можем да намерим и в статията, посветена на българистичната

конференция във Варшава, върху която обръща внимание и друг текст от българистично-полонистичния брой на „Език и литература“.

Важна стъпка, която предприема българистиката във Варшавския университет е т.нар. тюторство по време на магистратурата. То се състои в персонализиран и задълбочен контакт на студента с преподавателя-настойник и е обусловен от по-малкия брой студенти, които продължават обучението си като магистри в специалността. Както пишат Шеледцка и Цъган, целта е индивидуално развитие на личността и все по-голямата нужда от тесни специалисти в рамките на университета. Тюторството само по себе си предразполага към едно елитарно обучение, отхвърляйки масовия характер.

И текстът на Камен Риков „Хаджи Димитър и Боби, който пие кафе“ подчертава част от вече споменатите трудности на българистиката в Полша. Безспорен принос на статията е, че предлага и конкретна стъпка към разрешаването на някои от тези проблеми. Според него задължителната художествена литература, преподавана в чуждите университети, би трябвало да остане основен елемент в подготовката на новите българисти, но би било добре да се обогати от съвременни дискурси, правейки българистиката по-близка и желана за студентите. В своя текст той прави съпоставителен анализ на Ботевата балада „Хаджи Димитър“ и песента на група „Уикед“ от края на миналия век „А ние с Боби двамата пием кафе“. Чрез паралелно четене на двата текста не само могат да се изведат водещите мотиви, но и да се въведе чуждестранният студент в спецификата на българското и балканското битие.

В своята статия „Българската разговорна реч и жестикуляция – поглед отстрани“, Каролина Шикора от Люблинския университет „Мария Кюри-Склодовска“ по един увлекателен начин ни въвежда в трудностите и откритията, които един млад българист среща по пътя си към изучаването на българския език и култура. Нейните наблюдения и разсъждения произтичат от тримесечния ѝ престой в България по време на практика. Младата българистка подчертава, от една страна, проблемите, произтичащи от трудности в разбирането на изрази от разговорната реч, поради тяхната редукция и произношение дори когато тези изрази са фигурирали в академична среда. Тук тя поставя много важен въпрос, който е валиден не само при изучаването на българския, а и на всеки един чужд език, а именно какъв език би следвало да изучава съвременният чуждестранен студент, за да може успешно да се реализира. От друга страна, Каролина Шикора подчертава богатата жестикуляция при българите – нещо, на което не се обръща внимание в университетска среда, но което според нея е ключово за

правилното разбиране на дадена комуникационна ситуация. Нейното предложение е насочено към обогатяването на българските учебници за чужденци с раздел, свързан с основните жестови комуникати и тяхното значение.

Към тези и още други проблеми е била насочена и българистичната конференция „Българистиката – нови интерпретации“, проведена се на 25 и 26 ноември 2016 г. във Варшавския университет, която е отразена от Анджелика Кошерадзка в секцията „Хроника“ на списанието. Сред главните задачи и цели на конференцията, освен изтъкването на проблемите, с които се бори съвременната българистика, са и дискусия около състоянието ѝ, обсъждане на нейните перспективи и намиране на евентуални решения за трудностите, както и нови възможности за развитие. Кошерадзка подчертава важността на студентско-докторантския панел, който позволява на младите българисти да вземат активно участие и да споделят своя опит и идеи. Широкият спектър на участниците разгръща и по-широка перспектива при оценката на състоянието на българистиката в европейски контекст, пише Анджелика Кошерадзка. Безспорни са приносите на една такава конференция и обмен на опит, затова пожеланието е за превръщането ѝ в циклично събитие.

В броя на списанието е отбелязано и едно литературно българистично събитие за 2017 г. в Полша, а именно преводът на романа „Възвишение“ от Милен Русков, осъществен от Магдалена Питлак. Цели три статии са посветени на това произведение и неговия превод. Едната е от преводачката на романа, а другите две са от Камен Риков, преподавател в Люблинския университет „Мария Кюри-Склодовска“.

Статията на Магдалена Питлак „Апология или деконструкция на мита? Визията за Българското национално възраждане в романа „Възвишение“ на Милен Русков“ търси отговор на зададения в заглавието въпрос. Според авторката българската литература от втората половина на XX и началото на XXI век поддържа един стереотип, който откриваме в антитезата храбри будители и юнаци срещу лоши турци и чорбаджии. В романа на Русков това е разколебано от една своеобразна амбивалентност в поведението на всички герои (фикционални и исторически), което възпрепятства еднозначното оценяване на който и да е персонаж. След анализирането на три елемента от Възраждането – езика/ писмеността, мотивите на действието и образа на простия българин, Питлак прави заключение, че Милен Русков успява да деконструира много митологеми, но в същото време романът е и апология на българската възрожденска литература.

Двете статии на Камен Риков са включени в раздела „Книжовен преглед“. Първата, „За превода на една книга и преводимостта на много равнища“, включва превода на „Възвишение“ в един по-общ контекст за привлекателността и преводимостта на съвременната българска литература. Текстът ни позволява да надникнем и да се запознаем с някои от основните трудности, с които се е сблъскала преводачката през почти двугодишния период, в който работи върху превода на текста. Сред тях е въпросът за стилизацията, като в превода надделява лудическото начало, а не архаизираната реч, поради виждането на Магдалена Питлак, че езикът на Русков не е действително отражение на възрожденската писменост, а литературна игра с потенциала, подчертано както тук, така и в нейната статия за романа. Друг проблем, пред който е била изправена преводачката, са вулгаризмите, които тя решава да гради около друг фразеологичен компонент, за да може да предаде по-точно богатите нюанси от оригинала. В своята статия Камен Риков подчертава важността на преводача, който, познавайки литературния контекст на своята страна, е натоварен със задачата да направи едно произведение четивно в извънбългарски контекст. И лишавайки се от някои аспекти, които правят романа „Възвишение“ на родна почва уникален, преводът успява да разгърне нови аспекти, останали пренебрегнати или незабелязани у нас. Втората статия, „Пролегомени към полския превод на „Възвишение“, разглежда предисловието „От преводачката“, което съпътства полското издание и което по фраза и стил следва „Информация за текста“ от оригинала. Чрез предисловието романът се полага в чуждия културен контекст и както Камен Риков отбелязва, преводачът се превръща в „конструктор на спояващите елементи между две уж близки, а по традиция и същество сериозно отличаващи се литератури“. Чрез предговора М. Питлак, от една страна, подчертава отговорността, която носи като преводач за успеха на книгата, а от друга – защитава избраната преводаческа стратегия. Заедно с историческите бележки в края на романа, Камен Риков пише, че безспорен плюс в полската версия са и трите справочника, към които насочва преводачката и чрез които знанието за България се кодифицира.

Статията „Седем полски превъплъщения на два български разказа: разногласия и съвпадения“ на Ханна Карпинска, преводач на свободна практика, също обрисова част от трудностите въз основа на общо седемте превода на два разказа от българския писател Георги Господинов. На преден план тя изтъква проблеми, които са породени или от „лъжливите приятели на преводача“, или от езиковата интерференция, като

някои от тях са характерни само за двойката полски и български, а други са типични за близкородствените езици изобщо. Съществуват също така проблеми от субективен характер (например недостатъчната езикова компетентност), както и извънезикови фактори. Целта на статията е не да критикува, а да открие и покаже слабите места с цел тяхното избягване и най-важното – „отчитане при подготовка на бъдещи преводачи“.

Оставайки в сферата на преводачеството, текстът на Адриана Ковачева от Университета „Адам Мицкиевич“ в Познан ни предлага поглед към преводаческата стратегия на Дора Габе. За анализа са използвани изказвания на самата писателка за преводите ѝ от полски, споделени в литературната анкета на Иван Сарандев, както и някои архивни материали. Според Дора Габе преводът е свързан със съпреживяване отвъд семантиката на думите, това е една от двете нейни концепции, които според текста се открояват като оригинални. Важна е и съвместната работа с автора на оригинала, за което споделя и Магдалена Питлак относно превода на „Възвишение“. Втората концепция е свързана с претворяването на сетивните възприемателни усещания – гласа, дъха, движенията като реални, соматични преживявания.

В обсега на изследователските интереси на българистите в Полша са както езиковедски проблеми, например докладът на Вяра Маладжиева от Университета „Николай Коперник“, Торун „Принципи на съпоставителното формално описание на словообразователните структури в полски и български език“, където авторката предлага принципи за формално описание на словообразователните структури, които могат да бъдат приложени в синхронното съпоставително езикознание, така и литературоведски, например статията „Тайното евангелие на Стефан Цанев или как да живеееш в света след падението“ на Евелина Джевиецка от Института по славистика към Полската академия на науките.

Статията „Орбис Пиктус и Балканите“ на Елжбета Солак от Ягелонския университет в Краков ни предлага интересен поглед към делото на Ян Амос Коменски „Орбис Пиктус“ и незасвидетелстваната до този момент (която в последствие се превръща в засвидетелствана от Павел Йозеф Шафарик) връзка на „Четириезичния речник“ на поп Данаил с него. Изданието на „Орбис Пиктус“ от 1658 г. се смята за прототип или първообраз на съвременните учебници. След представения анализ Солак заключава, че „Четириезичният речник“ със сигурност принадлежи към семейството на „Орбис Пиктус“, т.е. към творбите, инкорпорирани части или идеи от труда на Коменски. В заключението на статията си Елжбета Солак поставя интересен въпрос за

по-нататъшна научно-изследователска дейност, а именно доколко преводите не само отразяват, но и внушават определена картина на света. Отговорът на този въпрос би следвало да се потърси чрез едно сравнително изследване на славянските варианти на „Орбис Пиктус“.

Интересна научна посока в сферата на ономастиката в Полша, и по-конкретно в Познанския университет „Адам Мицкевич“, ни представя Мариола Валчак-Миколайчакова в статията си „Имената на българските издателства като пример за неразработено изследователско пространство“. Интересът към българските хрематоними и публикациите, свързани с тях, се е увеличил през последните години. В статията си тя изяснява термина хрематоним и представя една неразработена до този момент област от хрематонимията – названията на българските издателства. След направената класификация и анализ авторката защитава тезата си, че можем да наблюдаваме тенденция, характерна и за другите браншове, а именно търсенето на неологизми за имената на издателствата, които играят ролята на уникален идентификатор в съзнанието на читателя. В областта на ономастиката е и статията „Подай ми тухла, подай ми тухла, ще построим нова къща“ на Патрик Боровяк, също от Познанския университет. Статията се концентрира върху названието на жилищни обекти в Познан, Пловдив и покрайнините на тези градове. Специално внимание е обърнато на семантичната мотивировка на имената и важната роля, която играе името от маркетингова перспектива.

Важно издание, свързано с основните особености на съвременната българска езикова система, е „Zarys gramatyki języka bułgarskiego” на Збигнев Русек от 2014 г. Неговото представяне в списанието прави Станка Бонова в статията „Българската граматика от полска гледна точка“ в раздела „Книжен преглед“. Според нея граматиката на Русек успява да онагледни спецификите на отделните езикови равнища по разбираем начин за изучаващия български поляк. Безспорно предимство представляват практическите указания и богатия илюстративен материал. Благодарение на това граматиката се превръща, според думите на Бонова, „в ценно помагало за изучаващите български език поляци и в източник на специфичен дидактичен материал за техните преподаватели“.

Друго важно издание за полския студент славист е сборникът „Политическите системи на балканските държави“, публикуван през 2012 г. от издателството на Университета „Мария Кюри-Склодовска“ в Люблин. В статията си „За България и

Балканите в политическа перспектива“ Артур Туровски от Люблински католически университет „Йоан Павел II“ подчертава, че интересът на Полша към Балканите съществува отдавна, но набляга на факта, че пътешествието през сложното и преплетено минало се нуждае от „предводител“, който да въведе в действителността. Според него такъв пътеводител може да представлява сборникът, който успява да онагледява и анализира по ясен начин политическата реалност на Балканите. В своята рецензия обаче Туровски посочва и някои недостатъци на изданието като например недоброжелателното представяне на българската политика спрямо Македония и подминаването на основни факти, свързани с това.

Двойният брой на списанието „Език и литература“ успява да покаже българистиката в Полша от различни ракурси, очертавайки интересни насоки и прояви на академичната изследователска дейност, но едновременно с това поставя наболели проблеми, решаването на които би следвало да е приоритет в близко и далечно бъдеще както за полска страна в лицето на българистите, работещи в Полша, така и за българска страна в лицето на институциите и хората, занимаващи се с това. Затова от огромно значение е и съвместната работа между двете държави, както и обединяването и воденето на продуктивен диалог между славистите от Европа и света – такива, каквито ги виждаме в инициативи като българистично-полонистичния брой на списанието.

Деница Заркова

Водещ рубриката: Кристиян Янев